

МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

МАУП

НАУКОВІ ПРАЦІ МАУП

Засновано у 2001 р.

Випуск 3(26)

Київ
ДП "Видавничий дім "Персонал"
2010

УДК 330-339:321.7;159.9
ББК 65.9(4УКР)29-2я43
М58

Редакційна колегія

Захожай В. Б., д-р екон. наук, проф. — головний редактор
Головатий М. Ф., д-р політ. наук, проф. — заступник головного редактора
Саєвич І. Г., канд. філол. наук — відповідальний редактор

Економічні науки

Захожай В. Б., д-р екон. наук, проф., Дахно І. І., д-р екон. наук, проф., Дмитренко Г. А., д-р екон. наук, проф., Куроченко О. В., д-р екон. наук, проф., Піла В. І., д-р екон. наук, проф., Радзівський О. І., д-р екон. наук, Федоренко В. Г., д-р екон. наук, проф., Шостак Л. Б., д-р екон. наук, проф., Швець В. Я., д-р екон. наук, проф., Баєва О. В., д-р біол. наук, проф.

Політичні науки

Антонюк О. В., д-р політ. наук, проф., Бабкіна О. В., д-р політ. наук, проф., Бідзюра І. П., д-р політ. наук, Варзар І. М., д-р політ. наук, проф., Головатий М. Ф., д-р політ. наук, проф., Гончаренко О. М., д-р іст. наук, Піляєв І. С., д-р політ. наук, Хижняк І. А., д-р іст. наук, проф., Шуба О. В., д-р політ. наук, проф.

Рекомендовано до друку Вченою радою Міжрегіональної Академії управління персоналом (протокол № 6 від 30 червня 2010 р.)

Психологічні науки

Балл Г. А., д-р психол. наук, проф., Лігоцький А. О., д-р пед. наук, проф., Ложкін Г. В., д-р психол. наук, проф., Приходько Ю. О., д-р психол. наук, проф., Синьов В. М., д-р пед. наук, проф., Чернуха Н. М., д-р пед. наук, проф., Чуприков А. П., д-р мед. наук, проф.

Юридичні науки

Александров Ю. В., канд. юрид. наук, проф., Ануфрієв М. І., канд. юрид. наук, проф., Бородін І. Л., д-р юрид. наук, проф., Бандурка О. О., д-р юрид. наук, проф., Корнієнко М. І., канд. юрид. наук, проф., Марчук В. М., д-р юрид. наук, проф., Подоляка А. М., д-р юрид. наук, Юлдашев О. Х., д-р юрид. наук

М58 **Міжрегіональна Академія управління персоналом.**
Наукові праці МАУП / редкол.: В. Б. Захожай (голов. ред.) [та ін.]. — К. : МАУП, 2001 —
Вип. 3(26). — К. : ДП “Вид. дім “Персонал”, 2010. — 280 с.: іл. — Бібліогр. в кінці ст.

У збірнику наукових праць публікуються статті науковців, які займаються проблемами розвитку економіки, політології, психології і права.

Для науковців, викладачів, студентів, а також усіх, кого цікавить розвиток науки в Україні.

Збірник “Наукові праці МАУП” зареєстровано Державним комітетом інформаційної політики, телебачення та радіомовлення України (свідоцтво від 11.04.02 за № 6048, серія КВ) як наукове видання, в якому висвітлюються результати наукових досліджень в галузях економіки, політології, соціології, психології, права, матеріалів наукових конференцій.

Вищою атестаційною комісією України “Наукові праці МАУП” визнано як фахове видання з економічних і психологічних наук (за постановою Президії ВАК України № 1-05/6 від 14 червня 2007 р.).

ББК 65.9(4УКР)29-2я43+67.9(4УКР)я43

© Міжрегіональна Академія
управління персоналом (МАУП), 2010
© ДП “Видавничий дім “Персонал”, 2010

ЗМІСТ

ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ

Шостак Л. Б.

Україна у просторі суп часних гео економічних
інтеграційних процесів..... 5

Сабадаш В. В.

Екополітичний аспект у новітній системі
міжнародних відносин 12

Бадрак О. С.

Формат міжнародних фінансових відносин
України в умовах боргової кризи..... 18

Онищук Л. А.

Системно-діагностичний і ситуативно-чинниковий
аналіз розвитку системи управління
професійно-технічною (професійною) освітою
і навчанням 22

Бірюкова В. В.

Інноваційні аспекти управління закладами
системи професійно-технічної освіти 33

Барановська В. М.

Аналіз сучасних тенденцій розвитку
зовнішньої торгівлі України..... 36

Сподарева О. Г.

Інтеграційні процеси в розвитку
банківсько-страхових структур України..... 45

Поповіченко Ю. А.

Моделі аналізу потенціалу
конкуренентоспроможності суб'єктів
господарювання 50

Большая Л. М., Коваль М. І.

Інвестиції – роль і значущість для України..... 56

Семенова Н. М.

Актуальні напрями формування стратегії
управління персоналом комерційного банку
в умовах системних соціально-економічних
криз..... 60

Жанкевіч Л. В.

Удосконалення господарського контролю
як напрям гармонізації інтересів власників,
менеджерів, працівників..... 65

Мельник П. П.

Сучасний стан і перспективи екологічного
аудиту в агросфері..... 69

Доронін О. А.

Основні проблеми державного управління
аграрної політики в сучасних умовах 72

Андріанова І. І.

Дослідження ринку теплової генерації
електроенергії і теплопостачання в Україні 75

Ейсмонт В. В.

Особливості і тенденції розвитку
зовнішньоекономічної діяльності
на регіональному рівні 84

Іванійчук О. І.

Організаційно-управлінські особливості
оподаткування підприємницької діяльності
громадян в Україні 93

Куртакова А. О.

Суб'єкти соціального партнерства
в умовах ринкової економіки 100

Магеррамов Р. Б.

Налоговая система как фактор повышения
эффективности экономики Азербайджана 105

ПОЛІТИЧНІ НАУКИ

Медвідь Ф. М., Буга Р. І.

Національні інтереси України
та їх пріоритети в умовах глобалізованого світу:
небезпека та загрози..... 112

Сіуха С. Д.

Сутність, принципи та основні завдання
державної регіональної політики в Україні..... 118

Логвиненко С. В.

Проблеми національної консолідації
і толерантності в українському суспільстві 124

Крупко С. М.

Теоретичні засади політичного прогнозування
в контексті забезпечення державного
управління 129

Гаврилюк Д. Ю.

Публічність та ефективність
як ознаки легітимності політичної влади
в Україні 138

Вахняк Л. С.

Політико-правові засади формування української
моделі державно-церковних відносин 142

Багдасарян А. А. Державне управління в інформаційній сфері України	148
---	-----

Кесковскі Златко Владімір Теоретичні засади інформаційного забезпечення системи державного управління Болгарії.....	155
---	-----

Рогач З. І. Безпритульні і безоглядні “діти вулиці” як проблема сучасного управлінського суспільства	160
--	-----

ЮРИДИЧНІ НАУКИ

Александров Ю. В., Пономаренко Є. В. Кримінальна відповідальність за зґвалтування: історичний аспект та перспективи	166
--	-----

Каралкіна К. В. Правові наслідки встановлення всиновлення	170
---	-----

Медвідь Я. Ф. Відповідальність за правопорушення у сфері страхової діяльності.....	174
---	-----

Котеньова О. В. Практика застосування ліцензійного договору як засобу охорони використання знаків для товарів та послуг у сфері господарювання	179
---	-----

Мурашкіна Т. А. Інформація у законотворчому процесі та її основні різновиди.....	184
---	-----

Пудлик М. В. Роль засобів масової інформації як одного з чинників профілактики протиправної поведінки неповнолітніх.....	190
--	-----

Сосновська Г. І. Види та організаційна (організаційно-правова) форма підприємств	196
---	-----

Кузнецова Х. Є. Характеристика комерційної таємниці як інституту права.....	201
--	-----

Харебава Л. Д. Юридичне значення рішень Європейської комісії “За демократію через право”	209
---	-----

Акифі Берат Ариф Концепція “майна” в міжнародному праві та застосування принципу автономності поняття	214
--	-----

Даник А. Ю. Мирні засоби розв’язання міжнародно-правових конфліктів	218
--	-----

Беседа С. М. Створення сучасної нормативно-правової бази протистояння загрозам тероризму в Україні.....	223
--	-----

Арнаутов П. І. Тенденції розвитку національного законодавства у сфері забезпечення принципу верховенства конституції	228
--	-----

Кириєнко С. С. Досконале законодавство про адміністративне судочинство як передумова високої правової культури громадян.....	233
--	-----

Ткаліч А. О. Конституційний Суд України в системі захисту прав людини і громадянина	238
--	-----

Леснік М. В. Правова держава і соціальна держава: теоретико-правові проблеми взаємодії	242
---	-----

Корчемний О. К. Деякі проблеми захисту цивільних прав у договірних зобов’язаннях	248
---	-----

Терніков Є. І. Свобода договору та її обмеження в цивільному праві України	254
---	-----

Павленко А. В. Методи психологічного впливу в правоохоронній діяльності: можливості та межі застосування	259
---	-----

Якименко Ю. С. Роль викладача та особливості викладання курсу зобов’язального права у вищих навчальних закладах.....	262
--	-----

Якименко А. С. Правова природа творчості: поняття, види, актуальні питання	267
---	-----

Скіцан О. С. Державне управління в окремих сферах суспільного розвитку	273
---	-----

Відомості про авторів	
------------------------------------	--

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПОЛІТИЧНОГО ПРОГНОЗУВАННЯ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

Наукові праці МАУП, 2010, вип. 3(26), с. 129–137

Розглянуто особливості наукового і практичного осмислення політичного прогнозування у сфері державного управління.

Світ на порозі нового тисячоліття значно більш політизований, ніж за будь-якої попередньої доби. Свідченням цього є передусім утворення у XX ст. великої кількості суверенних держав (через здобуття незалежності колоніями, розпад світової системи соціалізму), які намагаються відстояти свою політичну незалежність. Цей процес супроводжується виникненням дедалі більшої кількості внутрішніх і міжнародних соціальних проблем, що активізують політичну поведінку громадян і вимагають розв'язання. Усе це, в свою чергу, інтенсифікує боротьбу різних суспільних сил за розширення і насичення собою політичного простору. Причому нині, на зламі сторіч, боротьба втрачає географічний характер, оскільки сучасний світ “спресовано”, переважно завершився його територіальний поділ, практично не залишилося незайнятих просторів і тепер будь-яке їх збільшення можливе лише за рахунок утиснення інтересів інших держав та народів.

Доречно назвати базові принципи просторового зростання держав, сформульовані фундаментом сучасної політичної географії німецьким ученим Фрідріхом Ратцелем: а) простір впливу держав зростає разом із зростанням їхньої культури; б) зростання держав супроводжується такими параметрами розвитку, як ідеї, торгівля, місіонерство; в) зростання держав здійснюється шляхом об'єднання й поглинання малих держав; г) розширення кордонів є свідченням потужності держави, їх звуження — свідченням її слабкості; д) при своєму зростанні держава вбирає в себе найбільш цінні елементи — берегові лінії, річища річок, рівнини, райони, багаті на природні ресурси; є) загальною, — такою, що набирає силу, — є

тенденція злиття, яка, розгалужуючись, переходить від держави до держави.

Ці ідеї — безпосередня предтеча неополітики. Автором даного терміна є послідовник Ратцеля — шведський державознавець Рудольф Челлен. У сучасній науковій літературі змістовий діапазон тлумачення геополітики є великим і дискусійним. Слід наголосити на одному з ракурсів цього тлумачення: геополітика розглядає простір не тільки й не стільки з позицій державних кордонів, скільки з точки зору насиченості цього простору конкретною політикою. Тому за всієї можливості географічного, кількісного вимірювання політичного простору пріоритетним наприкінці XX ст. є уявлення про нього як про царини, зони, межі дії політики, влади, політичних ідей, теорій. Отже, домінуючим чинником впливу на світ (регіон, країну тощо) дедалі впевненіше стає політичний простір, справжні кордони якого окреслені там, де перестають діяти та чи інша політика, її процеси, ідеї, теорії. Американський футуролог Олвін Тоффлер у книзі “Зміщення влади” зазначає: замість прогнозованого “кінця ідеології” ми стаємо свідками виникнення як на глобальному, так і на національному рівні нових ідеологій, що перетинаються, кожна з яких має власне бачення реальності.

Складність, динамічність сучасного політичного світу зумовлюють багатопрофільність, “різноповерховість” прогнозу, його вірогідність, надійність, а з іншого боку, — критичне, або навіть нетерпиме ставлення до його можливостей, хоча, за свідченням преси, долар, вкладений у розробку прогнозів, у США обертається на 50 доларів чистого прибутку. Лише при Конгресі США діють кілька структурних підрозділів, які безпо-

середньо здійснюють футурологічні дослідження, а кількість урядових та неурядових центрів у країні обчислюють десятками. Вельми серйозною причиною прорахунків у прогнозуванні є те, що розвиток політичних процесів випереджає їх теоретичне опрацювання.

Під загальним терміном “прогнозування” розуміють процес визначення перспектив розвитку якогось явища, подій, що ґрунтується на знанні закономірностей суспільного розвитку та взятті до уваги інформації про минулий і сучасний стан цього явища чи події. Варто зазначити, що передбачення майбутнього на основі пізнання закономірностей та колишньої динаміки суспільства — важлива цільова функція будь-якої науки. Тому наукові прогнози є необхідною умовою ефективної соціально-політичної, управлінської, виробничої, технологічної, екологічної діяльності.

Отже, прогноз є універсальним методом і, водночас, невід’ємною функцією будь-якої наукової дисципліни. Однак, прогнозування, тобто випереджальне відображення дійсності, в кожній науці має свої специфічні характеристики. Суспільні науки, і політологія в тому числі, займаються соціальним прогнозуванням. Основу соціального прогнозування, як наукового обґрунтування вибору людини певних дій та оцінок перспективи, складає визначення об’єктивних закономірностей історичного процесу. Соціальні прогнози є результатом наукового аналізу тенденцій розвитку суспільних явищ, які існують об’єктивно. Метою соціального прогнозування є підвищення наукової обґрунтованості та ефективності соціального програмування, планування й управління. Соціальне прогнозування орієнтоване на альтернативне виявлення перспектив розвитку конкретних соціальних процесів, пов’язаних з життєдіяльністю суспільства. Науково обґрунтовані прогнози, які тісно пов’язані з передбаченням ходу розвитку політичних подій, називають політичним прогнозуванням.

Слід зазначити, що теорія політичного прогнозування тільки формується, а практика, здебільшого, найчастіше обмежується епізодичними інтуїтивними прогнозами. Наукова концепція політичного прогнозування повинна викривати сутність прогнозової діяльності, основні закономірності цієї роботи, основні форми її проведення, критерії перевірки істинності її результатів, оцінку істотних меж прогнозування. З іншого боку, в рамках такої концепції необхідно встановити комплекс методів прогнозування, що охоплюють різні аспекти підготовки прогнозів, а також вия-

вити сферу та принципи найбільш ефективного застосування кожного з них у політичній аналітиці [1, 94].

Політичне прогнозування досліджує не лише глобальні питання, а й локальні, які є не менш складними і також охоплюють усі сфери життя суспільства. Політичне прогнозування включає:

- 1) проектування в політичній сфері, розробку політичних сценаріїв проектів майбутнього політичного буття, за якими передбачається або планується розвиток подій у певному суспільстві;
- 2) здатність політичного передбачення окремо взятої особи чи групи індивідів за допомогою інтуїції, знання, інтелектуального чи соціального проектування на основі сукупного досвіду.

У процесі дослідження проблеми політичного прогнозування можна помітити різні визначення цього явища. Кожний автор намагається продемонструвати різні сторони цього явища. Так, наприклад, А. С. Баронін та С. О. Телешун у своїй роботі “Політична аналітика, прогнозування та політичні консультації” наводять таке визначення: “Прогноз — це висновок про майбутнє політичного процесу, що досліджується, на основі загальної тенденції його розвитку” [10, 80]. Таким чином, у цьому визначенні акцент зроблено на знанні загальної тенденції розвитку окремого політичного процесу, але автори не приділяють увагу такій особливості політичного прогнозування, як визначення альтернативних шляхів розвитку певної події чи процесу.

Інший автор, А. Сергієв, пропонує своє визначення політичного прогнозування виходячи з того, що об’єктом політичного прогнозування є соціально-політичні відносини. Таким чином, А. Сергієв пропонує таке визначення: “Політичне прогнозування — це сформований у свідомості людини та описуваний чи відтворений у відповідних засобах імітації ідеальний образ: а) імовірного стану системи політичних відносин того чи іншого рівня в певний період у майбутньому; б) бажаної, вірогідної направленості та інтенсивності дії тієї чи іншої національної спільноти людей, соціальної групи, партій чи окремих людей, а також держави, уряду та установ, направлених на зміну об’єктивної системи соціально-економічних, політичних і правових відносин відповідно до своїх інтересів”. Отже, з цього визначення можна зробити висновок, що політичне прогнозування — це розробка ідеального образу стану, функціонування, направлення та тенденцій змін

політичних систем у різні періоди у майбутньому. Такий підхід вже є більш широким, оскільки враховує наявність певної кількості тенденцій розвитку тих чи інших подій, а також можливості суб'єктів впливати на розвиток прогнозу.

Але, слід звернути увагу також і на те, що при визначенні сутності політичного прогнозування важливе значення має врахування наявності повної та достовірної інформації про минуле та сьогодення, на основі якої формуються певні судження про майбутнє. Отже, виходячи із зазначеного, найбільш вдалим можна вважати таке визначення: "Політичне прогнозування — здійснення спеціальних наукових досліджень політичних процесів, явищ, подій, внаслідок чого на основі відомих даних про минуле і сьогодення виробляють уявлення про можливі стани політичних об'єктів, що піддаються прогнозу" [8, 259].

Як зазначає В. П. Горбатенко, прогнозування як мисленнєве опанування майбутнього є багатоступінчастим процесом наукового пошуку, який охоплює постановку мети; одержання, оброблення, оцінювання й аналіз інформації; визначення перспектив і вірогідності реалізації прогнозу. Ця діяльність потребує значних фінансових, матеріальних, інтелектуальних та інших ресурсів. Затрати на неї, як правило, виправдані, або принаймні є меншим злом, оскільки не-прогнозований перебіг політичних, соціальних ситуацій може спричинити суттєві проблеми, подолання яких потребуватиме ще більших фінансових та інших ресурсів. Ефективне політичне прогнозування можливе лише за постійного коригування прогнозів з урахуванням найновішої інформації.

Для здійснення політичного прогнозування, розроблення і реалізації стратегічної політики будь-який політик, учасник політичного процесу повинен обов'язково мати так зване стратегічне мислення у політиці. Так, на думку О. Валецького, стратегічне політичне мислення перебуває під впливом і детермінацією історично-культурної традиції народу, країни, певних стратегічних інтересів, ієрархії стратегічних цілей тощо.

Політичне прогнозування, передбачення безпосередньо пов'язане з політичною вірогідністю, оскільки будь-яка політична дія, явище за певних умов і обставин цілком можливі.

Найпоширенішими в політиці є логічна, статистична і суб'єктивна вірогідність [4, 180].

Політична вірогідність — виникнення певного твердження, точки зору, отриманих у результаті логічних дій.

Статистична вірогідність існує тоді, коли враховується відповідна частота (періодичність) повторювання явищ, подій, тощо. Наприклад, політичні страйки, які за відповідних умов відбувалися впродовж певного останнього часу.

Суб'єктивна вірогідність — оцінка індивідом (спостерігаючою, діючою особою) можливості виникнення певної події на основі повторного досвіду.

Головні завдання політичного прогнозування: 1) визначення доцільності прогнозу і конкретизації його мети; 2) виявлення сучасних тенденцій "роботи" конкретного політичного явища, обраного для прогнозу; формулювання імовірнісних станів досліджуваних об'єктів у майбутньому; обґрунтування тактики реалізації моделі, сценарію тощо. Виходячи із завдань політичного прогнозування можна сформулювати його мету підвищення ефективності функціонування політичної системи сучасного суспільства. Серед основних функцій прогнозування найважливішими є дослідження дії розвитку людства, політичних та економічних законів, виявлення основних закономірностей розвитку суспільства і визначення зв'язку нинішнього часу з майбутнім.

Підставами для політичного прогнозування слугують різні види статистичної інформації, результати соціологічних досліджень, результати листування, суспільної думки, матеріали ЗМІ, дані розвідки, історичні, демографічні, психологічні дослідження. Тобто все, що містить інформацію про факти, які впливають на політичні процеси.

У процесі побудови прогнозу у сфері державного управління завжди звертається увага на те, наскільки надійним є цей прогноз. Під надійністю політичного прогнозу розуміють необхідну чи достатню ступінь вірогідності та виправданості розроблених прогнозів та передбачень. Основними факторами, що визначають якість політичного прогнозу як засобу державного управління, є:

- 1) глибина знань про об'єктивні закономірності та закони, які визначають розвиток різних політичних систем; уміння правильно відображати ці закономірності та закони;
- 2) ступінь вивченості конкретних політичних процесів, ступінь повноти інформації про причинно-наслідкові зв'язки, які визначають розвиток того чи іншого політичного процесу;
- 3) вчасність і швидкість обробки інформаційних потоків про конкретні внутрішньополітичні

та зовнішньополітичні процеси та події, наявність матеріально-технічної бази, необхідної для своєчасної обробки інформації.

У політичному прогнозуванні виділяють два аспекти: теоретико-пізнавальний та управлінський [5, 18]. Теоретико-пізнавальна функція ґрунтується на загальнонауковому підході, основу якого становлять безмежність і плюралізм наукового пошуку. Управлінську ж функцію прогнозування, як зазначають В. П. Горбатенко та І. О. Бутівська, можна проілюструвати запропонованою І. Бестужевим-Ладою “методикою довгострокового попереджувального аналізу даних”. Ця методика містить такі етапи:

- 1) постановка проблем, що передбачає побудову їх ієрархії, яка має охоплювати ключові та субключові проблеми. При цьому бажаною є так звана індикація проблем, тобто подання їх у вигляді впорядкованої сукупності індикативів — найменувань конкретних показників та індикаторів цифрової чи інших характеристик проблеми;
- 2) виявлення перспектив, до яких належать:
 - а) ті, що назрівають і вже дають про себе знати;
 - б) очікувані — ті, які ще не виникли, але можуть з’явитися за певних умов. Разом з перспективами мають враховуватися і поточні проблеми. Якщо останні можуть фіксуватися особою, яка приймає рішення, та її апаратом, то для виявлення перспективних проблем потрібна група експертів;
- 3) цілепокладання. Передбачає визначення мети, заради якої здійснюються всі рішення. Головним критерієм цілепокладання є досягнення оптимуму;
- 4) побудова “дерева рішень” та аналіз наслідків їхнього прийняття. На цьому етапі найважливішим є попереднє врахування негативних наслідків певних рішень.

Щодо об’єктів політичного прогнозування, то вони залежать від цілей політичної діяльності. Це може бути [2, 140]:

- визначення тенденцій міжнародних відносин;
- пізнання механізмів виникнення та еволюції соціальних конфліктів;
- передбачення результатів виборчих кампаній;
- встановлення динаміки впливу основних політичних сил в межах країни;
- визначення популярності політичного лідера чи угруповання та їх вплив на політичну ситуацію в країні;

- аналіз можливих наслідків політичного рішення.

Отже, можна виокремити внутрішньополітичне прогнозування та зовнішньополітичне прогнозування.

Внутрішньополітичне прогнозування охоплює взаємовідносини між різними соціальними верствами і групами певного суспільства, характерними ознаками яких є прямий чи опосередкований зв’язок з державною владою, а також прагнення до оптимізації управління політичними процесами. За умови здійснення прогнозної оцінки конкретних політичних подій суб’єктами прогнозу виступають держава і політичні органи. Прогнозна оцінка діяльності політичних інститутів суспільства і політичних процесів, які в ньому відбуваються, здійснюється науковими колективами і вченими, які займаються дослідженням функціонування політичної системи суспільства.

З метою підвищення ефективності внутрішньополітичного прогнозування доцільним вважається застосування в процесі здійснення соціального прогнозування об’єктивних законів, виведених дослідниками із сукупного суспільно-політичного досвіду. До таких законів, зокрема, належать:

- закон повторюваності історичних ситуацій;
- закон залежності прогнозу від його інформаційної бази;
- закон цілісного прогнозу;
- закон залежності достовірності прогнозу від кількості прогнозних альтернатив;
- закон залежності передбачення дії певного закону від дії інших законів;
- закон залежності ефективності прогнозу від умов його верифікації [5, 19, 20].

Зовнішньополітичне прогнозування, в свою чергу, як зазначають В. П. Горбатенко та І. О. Бутівська, передбачає прогнози у сфері міжнародних відносин і зовнішньої політики, в яких пріоритет надається оцінкам розвитку і взаємовідносин держав та вивченню загальних тенденцій світового розвитку. На підставі зовнішньополітичних прогнозів, як правило, здійснюються спроби виявити нові можливі фактори розвитку світу, певного регіону, країни. Подібні дослідження доволі розвинені у США, де питанням політичного прогнозування у сфері міжнародних відносин займаються Гудзонівський інститут, Інститут оборонних досліджень, Інститут майбутнього, Інститут політичних досліджень, Інститут стратегічних досліджень Гарвардського університету та ін.

Необхідно також визначити два аспекти передбачення. Перший належить безпосередньо до ка-

тегорії передбачення і носить описовий, дескриптивний характер та розуміється як опис можливих або бажаних перспектив, станів, рішень, проблем майбутнього. Другий аспект належить до категорії управління і носить вказівний, прескриптивний характер та має на меті розв'язання зазначених проблем із використанням інформації про майбутнє для того, щоб правильно спрямувати діяльність людини та суспільства.

Відносно управлінського прояву політичного прогнозування, то всі теорії управління засновані на розумінні того, що управляти — це означає передбачувати, вміти побачити завтрашній день, визначати реальну потребу в тих чи інших діях, оцінювати доцільність рішень, що приймаються, застосовувати заходи по зменшенню небажаних наслідків обраного курсу або кардинально його змінити. Але ефективно управляти і виробляти правильні рішення надто складно, не маючи в арсеналі дієвого засобу — прогнозування.

При дослідженні процесу прийняття управлінських рішень не можна обійти увагою вивчення умов, які впливають на їх оптимальність. Однією з таких умов є наявність достовірної і вчасної інформації, яка б не тільки фіксувала стан об'єктів управління, а й давала можливість визначити тенденції змін та альтернативні шляхи розвитку. Таким чином, зв'язок між інформацією та рішенням є зв'язком між двома стадіями процесу управління, визначеного як загальними його закономірностями, так і специфікою окремо кожної з них. Інформація являє собою вихідний матеріал для підготовки та прийняття рішень. А необхідну для ефективного управління інформацію представляє саме прогнозування. За допомогою прогнозування ми можемо безперервно перевіряти різноманітні варіанти майбутнього і підвищувати рівень планування, програмування, проектування та управління. Також політичне прогнозування є запорукою побудови правильної стратегії і тактики державного управління, цільового впливу на процеси її реалізації. Отже, міцність та нерозривність зв'язку “прогнозування планування — управління” є важливою передумовою для реалізації поточних та довгострокових завдань та цілей, які стоять перед політичними інститутами, суб'єктами, перед суспільством в цілому. Особливо це актуально для нинішніх політичних процесів, коли більшість рішень приймаються в умовах гострої нестачі часу, під впливом багатьох чинників та наявності великої кількості варіантів для прийняття рішень. Користь прогнозування для процесів управління і в тому, що лише воно

може настільки випереджати події, щоб органи, які будуть користуватися отриманою інформацією про наявні тенденції змін, могли пристосовуватися до майбутнього за певний проміжок перебування своєї зовнішньої та внутрішньої політики. Отже, основне завдання політичного прогнозування визначається попереджувальною орієнтацією управління на можливі зміни в розвитку чи зміні станів об'єктів управління [3, 138].

Слід ще раз звернути увагу на важливість політичного прогнозування та необхідність його залучення в процес вироблення оптимальних рішень, які б слугували підвищенню ефективності державного управління. Але без достатнього дослідження теорії політичного прогнозування ефективне залучення його до політичної практики неможливо. Адже у державному управлінні кожен день постають складні проблеми, на вирішення яких витрачається багато сил і засобів. Тому важливо заздалегідь володіти інформацією про те, які проблеми будуть ускладнюватися або яких проблем слід очікувати. Саме політичний прогноз надає таку безцінну інформацію, яку можна використувати як для вирішення нині існуючих проблем, так і віддалених на десятиріччя. Політичне прогнозування у сфері державного управління дає можливість підготуватися до змін, які матимуть значення для будь-якої сфери життя суспільства, і водночас розробити кілька варіантів поведінки політичної системи.

Зокрема зазначимо, що політичне прогнозування як важливий елемент державного управління застосовує широкий і багатоманітний арсенал наукових загальних та спеціальних методик, логічних і технічних засобів пізнання та базується на певних принципах, що дають змогу оптимально підійти до розуміння сегментів політичного життя.

Теоретичним засадам основних принципів та етапів політичного прогнозування присвячено роботи В. П. Горбатенко, І. О. Бутовської, Ю. М. Бажала, О. І. Барановського, А. О. Коваленко, Є. А. Макаренка, М. М. Рижкова, М. А. Ожевана, А. С. Панарина, В. А. Ребкали, О. Л. Валецького, Ю. Г. Кальниша, О. С. Телешуна, О. С. Бароніна, В. Тертички та ін. учених.

Досліджуючи основні надбання зазначених науковців з окресленої проблематики, необхідно зазначити, що відсутня єдина точка зору щодо основних принципів етапів, а також методів здійснення політичного прогнозування. Щодо принципів політичного прогнозування як засобу забезпечення державного управління, найбільш

вдалим є погляд В. П. Горбатенка та І. О. Бутовської, які серед основних принципів політичного прогнозування виокремлюють такі.

Принцип альтернативності прогнозування. Пов'язаний з можливістю розвитку політичного життя по різних траєкторіях, за умови різних взаємозв'язків і структурних відносин. Альтернативність у жодному разі не можна плутати з вірогідністю, оскільки вона виходить з передбачення можливості якісно різних варіантів розвитку політичних подій. Головне завдання цього принципу полягає у відмежуванні здійснених варіантів від явно утопічних. Джерелом виникнення альтернатив можуть бути якісні зрушення, що виникають в умовах різних соціально-політичних змін, наприклад, у разі переходу до нового політичного курсу. Принцип альтернативності діє не тільки як загальнодемократичний, плюралістичний, а й як цілеспрямований засіб досягнення нормативно визначеної мети або пошуку певних тенденцій суспільно-політичного розвитку.

У свою чергу, принцип системності прогнозування передбачає, що політика, з одного боку, розглядається як єдиний об'єкт, а з другого — як сукупність відносно самостійних напрямів (блоків) прогнозування. Цей принцип дає змогу отримати цілісну модель досліджуваного об'єкта в усій сукупності його прямих і зворотних, ієрархічних та координаційних зв'язків, визначити й виокремити його основні системні ознаки: елементний склад, структуру, мету, зміст, функціонування, способи реалізації. Одна з найважливіших вимог системного підходу щодо аналізу соціально-політичних процесів — дослідження певної соціальної системи в сучасних умовах — є неможливою без виходу за її межі. Такий підхід здатен змінити не тільки спосіб мислення, а й практичні дії у процесі реформування суспільного організму. Невиконання принципу виходу за межі старої системи, небажання подолання відомого набору стереотипних уявлень, як правило, замість модернізації суспільства зумовлюють її видимість.

Прогнозування соціально-політичних процесів потребує, з одного боку, врахування історичного досвіду і традицій конкретно взятого суспільства. З другого боку, логіка застосування системного методу пов'язана із врахуванням цивілізаційного досвіду, який свідчить, що модернізація охоплює всі сфери суспільства й забезпечує структурні та якісні зміни не лише в політиці, а також у соціальній, економічній, культурно-духовній та інших сферах, створюючи тим самим умови для збереження стабільності та внутрішньої консолідації суспільства.

З метою передбачення пріоритетів і основних параметрів модернізаційного процесу певного суспільства, слід неодмінно вийти за межі політичної сфери й спробувати розглянути цей процес у ширшій та більш універсальній перспективі, що, в свою чергу, об'єктивно передбачає суттєве підкріплення політологічного підходу матеріалами з інших наук — історії, економічної теорії, правознавства, філософії, соціології. Отже, таке поєднання потребує, разом з політологічним аналізом, застосування синтетично-плюралістичного підходу. Плюралізм у даному разі полягає в намаганні охопити якомога ширше наукові здобутки. При цьому плюралістичний характер певного підходу, як справедливо зауважує відомий західний економіст В. Леонтьєв, "полягає не в одночасному застосуванні суттєво різних підходів, а в готовності переходити від одного типу інтерпретації до іншого" [5, 26].

У зв'язку із зазначеним заслуговує на увагу методологічний підхід М. Дюверже, який у дослідженнях держави й суспільства запропонував поєднання юридичного та політичного аналізів. Таке поєднання, на думку вченого, дасть змогу, з одного боку, вивчати не тільки політичні інститути, які регламентуються правом, а й ті, що правом повністю або частково ігноруються (політичні партії, громадська думка, пропаганда, преса, групи тиску та ін.). З другого боку, зазначена орієнтація уможливить вивчення політичних інститутів, регламентованих конституцією, законами, не тільки в юридичному, а й у політологічному аспекті, що дасть змогу визначити, якою мірою ці інститути функціонують відповідно до права або уникають його.

Французький учений зазначає, що сучасний розвиток соціальних наук дає змогу розглядати суспільство та його інститути як об'єкт науки в цілому. Не піддаючи сумніву важливість юридичних феноменів серед суспільних явищ, М. Дюверже звертає увагу на те, що у праві "слід розрізняти те, що є ефективним для застосування, й те, що не є таким". Закон, юридична норма, конституція є "не відображенням реального, а спробою впорядкування реального, спробою, яка ніколи не вдається повністю".

Наведені застереження мають особливе значення для українських законотворців і правознавців, які розрив між бажаним і дійсністю досі розглядають під кутом зору тимчасової "недостатньої нормативно-юридичної бази" і не усвідомлюють до кінця закономірності та глибини цього розриву, його деструктивного впливу на розвиток політичної та правової систем [5, 27].

Особливого значення нині набуває синергетичний принцип, пов'язаний з новим концептуальним напрямом, що набув визнання в 70–80-х роках ХХ ст. Синергетика — це галузь наукового знання, в якій засобом міждисциплінарних досліджень виявляються загальні закономірності самоорганізації, становлення стійких структур у відкритих системах. Від класичної методології синергетика відрізняється тим, що в її основу покладено принципово інший світоглядний підхід — філософію нестабільності. Синергетика передбачає фундаментальний перегляд ролі науки і зорієнтована на адекватне й глибинне розуміння складних соціальних явищ, що відбуваються на планеті, починаючи з другої половини ХХ ст., а також на забезпечення передумов виживання конкретного суспільства через пізнання можливостей його вдосконалення. Синергетика, зокрема, дає змогу зрозуміти ілюзорність поглядів на суспільство як на цілковито підконтрольне владі, що існує виключно в плані однозначних управлінських впливів.

Синергетичні ідеї, на виникнення і розвиток яких вирішальний вплив справили праці І. Пригожина, І. Стенгерса, Г. Хакена, Г. Ніколіса, Н. Ханке, Б. Білоусова, О. Жаботинського, М. Мойсеева, Ю. Клімонтовича, С. Курдюмова та ін., сприяють переосмисленню традиційних уявлень про соціально-політичні процеси.

Традиційним для суспільствознавства в країнах СНД є такий розгляд цих процесів:

- розвиток як магістральний поступ; якщо й виникають будь-які перешкоди, то вони є побічними, другорядними або просто прикрою неприємністю (наприклад, соціалізм — перша, комунізм — друга фаза комуністичної формації);
- жорсткий причинно-наслідковий зв'язок явищ, дій, що мають однозначно лінійний характер, де однакові причини зумовлюють однакові наслідки;
- визнання безглуздості одиничних зусиль і дій малих груп у суспільному житті;
- створення атмосфери суспільної зневаги, нехтування, незначущості, випадковості, однозначної деструктивності з приводу явищ, що свідчать про нестабільність, неусталеність соціальних процесів;
- формування громадянської орієнтації і державного апарату для їх зникнення (наприклад, дисидентського руху).

У світлі синергетичного бачення світу суспільні процеси мають такий вигляд.

По-перше, суспільство — це відкритий, динамічний, самокерований організм із асиметричними структурами, через що зв'язки між ними можуть бути нестабільними, а функції кожної з них — нерегулярними.

По-друге, суспільство перебуває в постійному динамічно невірноваженому стані; воно розвивається в результаті криз еволюційно, у різноманітних напрямках, різними темпами відповідно до існуючої різноманітності умов; без неусталеності немає розвитку.

По-третє, розвитку суспільства властиві нелінійність, певна стрибкоподібність і навіть несподіваність, що, втім, не заперечує його стабільності; усталеність виростає з неусталеності як її результат; стадії усталеності та неусталеності змінюють одна одну; але передусім неусталеність соціального середовища є активізатором ролі в ньому окремої людини, виявляє наочну залежність цього середовища від результатів її особистих дій.

По-четверте, наявні умови для багатоваріантності, альтернативності шляхів соціального розвитку, немає наперед жорсткої визначеності, бо відкритість суспільства є важливим, але недостатнім чинником для його самоорганізації. Ці умови зосереджені в конкуренції двох протилежних підвалин суспільства: твірної, яка цементує структури, та розсіювальної, що розмиває їх, створює певний стан хаосу. Якщо розсіювальна підвалина є більш інтенсивною, то вона поглинає твірні чинники або перешкоджає їх утворенню (життєдіяльності); ці підвалини, які однаково необхідні для саморозвитку суспільства, локалізовані як у кожній з його структур і в зв'язках між ними, так і поза соціальним ладом, забезпечуючи певний стан усіх цих складових.

По-п'яте, у зв'язку з неможливістю нав'язати силоміць, шляхом спроб і помилок тощо цьому "раціональному суспільству" (М. М. Моїсєєв) шляхи розвитку, то керування ним набуває форми самокерованості, властивості підтримувати свої параметри у певному бажаному діапазоні.

Отже, з синергетичних ідей для прогнозування політики можна використати, передусім, сам підхід до політики як послідовної зміни стабільних станів, стадій усталеності та неусталеності, випадковості, навіть певною мірою хаосу, з якого народжуються нові параметри порядку і неминучі загострення. Мета політики у зв'язку з цим визначається на підставі знання про те, яку з її підвалин — твірну чи розсіювальну — можливо і необхідно за конкретних умов інтенсифікувати,

як усунути або обмежити їхні дії для збереження відносної стабільності суспільства та його структур. Таким чином, йдеться про вольовий спосіб розподілу можливостей для самоорганізації. Ці можливості продиктовані знанням: а) точок локалізації твірної та розсіювальної підвалин; б) механізму обміну або роздвоєння, розгалуження на окремі потоки двох підвалин політики; в) ролі руйнівного чинника і можливостей використання його як сили, що виводить із соціальної напруженості до нового суспільного стану. Отже, продукт обміну твірної та руйнівної підвалин політики — це і є її результат.

Синергетичний підхід до політики визначає її тактику, яка має бути гнучкою, відповідною не тільки конкретним умовам, але й їх швидким змінам, передбачати різноманітність альтернативних пропозицій і співзвучних цьому методів.

В умовах сучасної політичної реальності — складної і невірноваженої, з властивою їй глобалізацією, синергетику можна розглядати і як “новий світогляд”, “новий тип мислення” — нелінійний, відкритий до змін, і як перехід до пізнання динамічного світу в розвитку і в усіх його проявах.

Принцип безперервності прогнозування передбачає коригування прогнозних розробок у міру надходження нової інформації, а також контроль за домінуванням певних тенденцій у розвитку політичних подій, політичної ситуації. Цей принцип у процесі здійснення прогнозу передбачає процедуру так званого проміжного огляду, необхідну для забезпечення своєчасної зміни оперативної політики, заснованої на безпомилковому прогнозі. Проміжний огляд дає можливість модернізувати прогноз, залучаючи до нього нові події та здійснюючи перевірку джерел прогнозування і методології.

За короткострокових прогнозів безперервність їх відстеження, як правило, має обов’язковий характер і закладається у саму схему їх поетапного здійснення. Суттєва модернізація прогнозу відбувається за умови надходження нової інформації або виникнення певної надзвичайної події. Перегляд довгострокових прогнозів здійснюється в разі зміни базових даних, офіційної статистики, несподіваного руху вперед або відкату назад внаслідок політичного реформування суспільства. Гнучке реагування на через проміжний огляд дає можливість виправляти помилки й забезпечувати результативність політичних прогнозів, передбачити реальні наслідки політичних рішень.

Принцип верифікації (перевірки) спрямований на визначення достовірності виробленого

прогнозу. Зазначений принцип ретельно і ґрунтовно розглянуто у книзі українських дослідників С. Кримського, В. Пилипенка і Ю. Салюка “Верифікація соціальних прогнозів (методологічний аспект)” (1992). Автори, зокрема, зазначають, що він ґрунтується на трьох методологічних засадах прогнозування достовірності, точності й обґрунтованості. Досягти надійних висновків про майбутнє можна тільки тоді, коли вдасться верифікувати достатньо широко багато окремих аспектів розробленого прогнозу.

До основних способів перевірки політичних прогнозів в рамках здійснення державного управління належать:

- перевірка отриманих результатів повторними або паралельними дослідженнями;
- опитування експертів — фахівців у певній специфічній галузі, якої найбільше стосується здійснений аналіз і прогноз;
- зіставлення вихідних положень з реальною політичною ситуацією;
- паралельне розроблення прогнозу методом, відмінним від первісного;
- виявлення і врахування джерел можливих помилок;
- опосередкована верифікація прогнозу шляхом його зіставлення з прогнозами, отриманими з інших джерел інформації.

Таким чином, підсумовуючи викладене, слід звернути увагу на те, що оптимальне врахування та органічне поєднання зазначених принципів політичного прогнозування в рамках здійснення державного управління сприятимуть забезпеченню достовірності поглядів у сфері політичних відносин та прийняття політичних рішень.

Література

1. Баронін А. С. Аналіз і прогноз у політиці та бізнесі: Курс лекцій. — К.: Вид-во Паливода А. В., 2005. — 128 с.
2. Веймер Девід Л., Вайнінг Ейден Р. Аналіз політики: Концепція і практика / Пер. з англ. І. Дзюб, А. Олійник. — К.: Вид-во Соломії Павличко “Основи”, 2000. — 654 с.
3. Говуд Браєн, Ган Луїс. Аналіз політики для реального світу / Пер. А. Олійника. — К.: Вид-во Соломії Павличко “Основи”, 2004. — 396 с.
4. Головатий М. Ф. Політичний менеджмент: Навч. посіб. — К.: МАУП, 2005. — 264 с.
5. Горбатенко В. П., Бутовська І. О. Політичне прогнозування: Навч. посіб. — К.: МАУП, 2005. — 152 с.
6. Коваленко А. О. Політичний аналіз і прогнозування: Посібник. — К.: Наук. світ, 2002. — 201 с.

7. Політичний енциклопедичний словник / Упоряд. В. П. Горбатенко; За ред. Ю. С. Шемшученка, В. Д. Бабкіна, В. П. Горбатенка. — К.: Генеза, 2004. — 736 с.

8. Політологія: Підручник / За ред. О. В. Бабкіної, В. П. Горбатенка. — К.: ВЦ "Академія", 2006. — 568 с.

9. Ребкало В. А., Валецький О. Л., Кальниш Ю. Г. Політична аналітика та прогнозування: Навч. посіб. — К.: Вид-во УАДУ, 2002. — 60 с.

10. Телешун С. О., Баронін А. С. Політична аналітика, прогнозування та політичні консультації. — К.: Вид-во Паливода А. В., 2001. — 112 с.

Політичне прогнозування в контексті забезпечення державного управління залежить від оптимального врахування та органічного поєднання основних принципів політичного прогнозування.

Политическое прогнозирование в контексте обеспечения государственного управления зависит от оптимального учета и органического сочетания основных принципов политического прогнозирования.

Political forecasting in the context of state administration provision depends on the efficient accounting and integral combination of the main principles of political forecasting.

Надійшла 27серпня 2010 р.